

ISSN 3041-1793 Online

УДК 342.56:316.422(477) «364»

[https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5\(22\)-1967-1973](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5(22)-1967-1973)

Пивовар Інна Василівна доцент кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук, доцент, <https://orcid.org/0009-0002-1057-350X>

СУДОВА РЕФОРМА ПІД ЧАС ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена судовій реформі в Україні під час введення воєнного стану в умовах війни яка полягає в докорінному оновленні судової системи, спрямованому на підвищення довіри громадян через очищення суддівського корпусу, допуск громадськості до відбору суддів, створення трирівневої системи судів та забезпечення незалежності правосуддя від політичного впливу. Метою є створення справедливого, прозорого та незалежного суду, здатного захищати права громадян.

У даній статті розглянуто теоретичні основи судової реформи в Україні, що є невід'ємною складовою процесу формування правової держави та зміцнення демократичних інститутів. Проведено аналіз історичних етапів розвитку судової системи України від здобуття незалежності до сьогодення, розкрито зміст та принципи судової реформи в контексті світових моделей реформування.

З огляду на принцип верховенства права, правосуддя, навіть в умовах воєнного стану, має залишатися ключовим інструментом захисту прав і свобод людини та гарантом законності. Нормативним підтвердження цього є Основний Закон, відповідно до якої людина її життя та здоров'я визначаються найвищою соціальною цінністю, а введення на території держави воєнного стану не призводить до обмежень у здійсненні судочинства. До того ж нормами Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що повноваження судів у період воєнного стану не можуть бути припинені. Разом з тим, реалізація цих положень в умовах дії надзвичайного правового режиму, об'єктивно потребує застосування принципу пропорційності, який передбачає допустимість тимчасових обмежень процесуальних гарантій лише за умови їх необхідності, обґрунтованості та мінімального втручання у сферу прав людини. Така необхідність зумовлена забезпеченням балансу між вимогами безпеки та забезпеченням доступу до правосуддя, що і визначає трансформацію його організаційних та процесуальних форм у період війни.

Ключові слова: правосуддя, доступ до правосуддя, воєнний стан, судова система, право на судових захист, верховенство права, права людини.

Pyvovar Inna Vasylivna Associate Professor of the Department of Law and Public Administration, Ivan Franko Zhytomyr State University, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, <https://orcid.org/0009-0002-1057-350X>

JUDICIAL REFORM DURING THE IMPOSITION OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the judicial reform in Ukraine during the introduction of martial law in wartime conditions, which consists in a radical renewal of the judicial system, aimed at increasing the trust of citizens through the purification of the judicial corps, the admission of the public to the selection of judges, the creation of a three-tier system of courts and ensuring the independence of justice from political influence. The goal is to create a fair, transparent and independent court capable of protecting the rights of citizens.

This article examines the theoretical foundations of judicial reform in Ukraine, which is an integral part of the process of forming a legal state and strengthening democratic institutions. An analysis of the historical stages of the development of the judicial system of Ukraine from independence to the present day is conducted, and the content and principles of judicial reform are revealed in the context of world models of reform.

Given the principle of the rule of law, justice, even in conditions of martial law, must remain a key instrument for protecting human rights and freedoms and a guarantor of legality. The normative confirmation of this is the Fundamental Law, according to which a person, his life and health are determined by the highest social value, and the introduction of martial law on the territory of the state does not lead to restrictions on the implementation of judicial proceedings. In addition, the norms of the Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law” stipulate that the powers of courts during the period of martial law cannot be terminated.

At the same time, the implementation of these provisions under the conditions of an emergency legal regime objectively requires the application of the principle of proportionality, which provides for the admissibility of temporary restrictions on procedural guarantees only if they are necessary, justified and minimally interfere with the sphere of human rights. Such a necessity is due to ensuring a balance between security requirements and ensuring access to justice, which determines the transformation of its organizational and procedural forms in times of war.

Keywords: justice, access to justice, martial law, judicial system, right to judicial protection, rule of law, human rights.

Постановка проблеми. Суть судової реформи в Україні полягає в докорінному оновленні судової системи, спрямованому на підвищення довіри

ISSN 3041-1793 Online

громадян через очищення суддівського корпусу (переатестацію), допуск громадськості до відбору суддів, створення трирівневої системи судів та забезпечення незалежності правосуддя від політичного впливу. Метою є створення справедливого, прозорого та незалежного суду, здатного захищати права громадян

У даній статті розглянуто теоретичні основи судової реформи в Україні, що є невід'ємною складовою процесу формування правової держави та зміцнення демократичних інститутів. Проведено аналіз історичних етапів розвитку судової системи України від здобуття незалежності до сьогодення, розкрито зміст та принципи судової реформи в контексті світових моделей реформування.

Визначено ключові проблеми та виклики реалізації судової реформи, зокрема у питаннях забезпечення незалежності суддів, доступу до правосуддя та впровадження інформаційно-технологічних інструментів для підвищення ефективності судової системи. Доступ до правосуддя в період воєнного стану відображає спроможність держави підтримувати дію принципу верховенства права, запобігати правовому вакууму та гарантувати правову визначеність у суспільстві. Натомість, істотні або системні обмеження доступу до судового захисту можуть призвести до зниження рівня довіри відносно державних інституцій, поширення правого нігілізму та підриву демократичних засад публічної влади.

Війна в Україні істотно посилює перешкоди, трансформуючи їх з організаційних у екзистенційні (загроза життю, фізична неможливість прибуття до суду, втрата житла чи документів). За цих умов держава зобов'язана не лише утримуватись від обмеження права на суд, а й адаптувати форми здійснення правосуддя до надзвичайних обставин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою судової реформи були такі вчені-правознавці як: Л. Дубчак, В. Ладиченко, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, С. Погребняк, С. Рабінович, А. Селіванов, В. Тацій, С. Шемшученко тощо.

Метою статті є аналіз доступу до судової реформи як ключового індикатора ефективності правової системи держави в умовах війни, з'ясуванні його змісту та функціонального значення в період воєнного стану, а також у виявленні основних проблем і напрямів удосконалення механізмів забезпечення доступу до правосуддя в кризових умовах.

Виклад основного матеріалу. Судова реформа в Україні є однією з найважливіших складових процесу формування правової держави та забезпечення верховенства права в Україні. Актуальність дослідження теоретичних основ судової реформи та розвитку правосуддя обумовлена необхідністю вдосконалення національної судової системи, адаптації її до вимог сучасності, а також впровадження європейських стандартів у сфері правосуддя.

Тому, досліджуючи питання доступу до правосуддя в умовах війни, слід розкрити саму дефініцію. Так, відповідно до Великого енциклопедичного юридичного словника, правосуддя – правозастосовна діяльність суду з розгляду і вирішення у встановленому законом процесуальному порядку віднесених до його компетенції цивільних, господарських, кримінальних і адміністративних справ з метою охорони прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів держави [1, с. 721].

Вивчення історичних передумов, сучасного стану та перспектив розвитку судової системи України є необхідним для глибшого розуміння принципів, на яких ґрунтується реформування правосуддя, а також визначення шляхів подолання проблем, що виникають у процесі реалізації судової реформи.

З огляду на принцип верховенства права, правосуддя, навіть в умовах воєнного стану, має залишатися ключовим інструментом захисту прав і свобод людини та гарантом законності. Нормативним підтвердження цього є Основний Закон, відповідно до якої людина її життя та здоров'я визначаються найвищою соціальною цінністю, а введення на території держави воєнного стану не призводить до обмежень у здійсненні судочинства. До того ж нормами Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що повноваження судів у період воєнного стану не можуть бути припинені. Разом з тим, реалізація цих положень в умовах дії надзвичайного правового режиму, об'єктивно потребує застосування принципу пропорційності, який передбачає допустимість тимчасових обмежень процесуальних гарантій лише за умови їх необхідності, обґрунтованості та мінімального втручання у сферу прав людини. Така необхідність зумовлена забезпеченням балансу між вимогами безпеки та забезпеченням доступу до правосуддя, що і визначає трансформацію його організаційних та процесуальних форм у період війни.

Перше на що хочеться звернути увагу – це те, що частина судів призупинила свою діяльність через окупацію чи активні бойові дії. Зокрема це суди на території Донецької, Луганської областей. У окремих районах, що перебувають у безпосередній близькості до зон активних воєнних дій (наприклад Херсонська, Запорізька, Сумська області), правосуддя здійснюється в обмеженому режимі. Задля врегулювання зазначеної проблеми оперативно були внесені зміни до Закону України «Про судоустрій і статус судів», зокрема у п.7 ст. 147 зазначено «у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально

ISSN 3041-1793 Online

наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. Також у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду [2].

Світова практика демонструє різноманітність моделей судової реформи, які базуються на культурних, політичних та правових особливостях кожної країни. Однією з найбільш поширених моделей є англосаксонська, яка характеризується незалежністю судової влади, прецедентним правом і високим рівнем автономії суддів. Вона націлена на створення умов для швидкого та ефективного вирішення спорів, а також на гарантування рівності всіх перед законом [3].

Проблеми, з якими стикається правосуддя, не вичерпують всього кола наявних труднощів. Так, як зазначає А. Завидняк, «На відміну від різного роду епідемій чи пандемій, які є підставою для запровадження надзвичайного стану, здійснення правосуддя в умовах воєнного стану ускладнюється потенційними загрозами життю і здоров'ю суддів з боку країни-агресора та окупації території. Зокрема, таке ускладнення може бути зумовлено не лише міркуваннями втрати ефективного контролю урядом над певними територіями України, а також поступовою втратою поняття тилу, що пов'язано із інтенсифікацією застосування ракет та авіації для обстрілу території країни по всьому її периметру. За таких умов слід визначати нові форми і засоби для здійснення правосуддя, основною формою якого є поняття судового засідання та ухвалення рішення по суті» [4, с. 219]. Окрім того, враховуючи реалії сьогодення, доступ до правосуддя може бути обмеженим внаслідок об'єктивних факторів технічного характеру, зокрема перебої чи навіть відсутності електропостачання та зв'язку в наслідок чого порушується стабільне функціонування судової системи.

Прийняття нового Закону "Про судоустрій і статус суддів" у 2010 та 2016 роках. Однак саме після 2014 року судова реформа набуває комплексного характеру, що спрямований на забезпечення незалежності судової влади, прозорості та підвищення довіри громадян до правосуддя.

Чинне законодавство про судову реформу в Україні є складною системою нормативно-правових актів, яка постійно вдосконалюється відповідно до викликів сучасності та міжнародних стандартів. Основним законодавчим актом, який регулює функціонування судової системи, є Закон України "Про судоустрій і статус суддів," що був прийнятий у 2016 році. Цей закон заклав основу для реалізації принципу незалежності судової влади, визначив процедури відбору суддів, їхнього професійного розвитку та механізми відповідальності [5].

Відповідно до чинних нормативно-правових актів, ухвалених в умовах воєнного стану, організація діяльності кожного конкретного суду визначається-

ся індивідуально з урахуванням безпекової та інфраструктурної ситуації в регіоні його розташування. Такий диференційований підхід зумовлює відмову уніфікованої моделі здійснення правосуддя та передбачає адаптацію форм і способів судочинства до реальних умов функціонування судової системи. У зв'язку з цим особливого значення набувають альтернативні механізми реалізації права на судовий захист, зокрема електронне судочинство та проведення судових засідань у дистанційному форматі. Внесені до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зміни, що стосуються дистанційного формату (ч. 1 ст. 128) [2], обумовлені викликами воєнного часу та відповідають сучасним суспільно-правовим реаліям, оскільки спрямовані на забезпечення безперервного функціонування судової влади й одночасне зниження рівня загроз для життя, здоров'я та безпеки учасників судового процесу.

Для подальшого покращення доступу до правосуддя в умовах війни, поряд із уже впровадженими механізмами відеоконференції та електронного судочинства, доцільно розглянути низку додаткових, системно орієнтованих заходів. Зокрема, посилення інституційної підтримки вразливих груп населення, включно із розширенням системи безоплатної правової допомоги, наданням консультацій у дистанційному форматі та створення додаткових спеціальних правових сервісів для осіб, які постраждали від війни. Також, у контексті покращення доступу до правосуддя, є важливим поглиблення міжінституційної та міжнародної співпраці, через залучення експертної, технічної та фінансової підтримки для модернізації судової системи в кризових умовах.

Висновки. Судова реформа під час введення воєнного стану в Україні умовах війни в Україні виступає не лише показником функціональної спроможності судової системи, а й критерієм ефективності всієї правової системи в цілому, демонструючи здатність держави поєднувати забезпечення національної безпеки з дотриманням фундаментальних правових цінностей. В цей період доступ до правосуддя зазнає суттєвих ускладнень, зумовлених як руйнуванням судової інфраструктури, так і порушення належного функціонування процесуальних механізмів. Також аналіз чинного законодавства України щодо судової реформи та визначення основних проблем та викликів у процесі реформування дозволяють окреслити перспективи подальшого розвитку національної судової системи та шляхи її вдосконалення.

Попри зазначені виклики, держава вживає комплексних заходів, спрямованих на забезпечення безперервності здійснення правосуддя та збереження реального доступу до нього. Зокрема, впровадження та розширення використання механізмів електронного судочинства, дозволяє мінімізувати негативні наслідки руйнування судової інфраструктури й територіальної недоступності судів. Такі заходи мають компенсаторний характер, і спрямовані на забезпе-

ISSN 3041-1793 Online

чення його реальної здійсненності в умовах збройного конфлікту. Водночас виявлено низку проблем, зокрема у питаннях забезпечення незалежності суддів, фінансування судової системи та подолання корупційних ризиків, що потребує подальшої уваги та вдосконалення механізмів реалізації реформи.

Література:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 23.01.2026 р.)
3. Кривицький, Ю. В. (2024). Теоретичні та практичні аспекти впливу судової правотворчості на судову реформу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 1(82), 89-97.
4. Завидняк А.В. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. С. 218–222.
5. Сердюк, В. О. (2007). Проблеми реалізації судово-правової реформи в Україні (1991-2004 рр.) (Doctoral dissertation, ВО Сердюк.–Київ, 2007.–192 с).

References:

1. Shemshuchenko, Ju.S. (2012). *Velikij enciklopedichnij juridichnij slovník [Velikij enciklopedichnij juridichnij slovník]*. (vol. 1-2). Kiiiv: Vid-vo «Juridichna dumka» [in Ukrainian].
2. Zakon Ukraïni “Pro sudoustrij i status suddiv” [Zakon Ukraïni “Pro sudoustrij and status suddiv”]. (n.d). zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian].
3. Krivic'kij, Ju. V. (2024). Teoretichni ta praktichni aspekti vplivu sudovoï pravotvorchosti na sudovu reform [Theoretical and practical aspects of the influence of judicial law-making on judicial reform]. *Naukovij visnik Uzghorods'kogo nacional'nogo universitetu. Serija: Pravo - Naukovij visnik Uzghorods'kogo nacional'nogo universitetu. Series: Law*, 1(82), 89-97 [in Ukrainian].
4. Zavidnjak, A.V. (2022). Dostup do administrativnogo pravosuddja v umovah voennogo stanu [Access to administrative justice in the context of military rule]. *Analitichno-porivnjaj'ne pravoznavstvo - Analytical and comparative jurisprudence*, 218–222 [in Ukrainian].
5. Serdjuk, V. O. (2007). Problemi realizacii sudovo-pravovoï reformi v Ukraïni (1991-2004 rr.) [Problems of implementing judicial and legal reform in Ukraine (1991-2004 rr.)]. *Doctor's thesis*. Kiiiv [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.05.2026

Пироговська Віра Олександрівна кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії СБ України, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-3339-8417>

ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ЗАВЕРШАЛЬНА СТАДІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Анотація. У дослідженні комплексно розкрито стадію виконання судових рішень в адміністративному судочинстві як завершальний і водночас один із найважливіших етапів судового захисту. Автор обґрунтовує, що реальне поновлення порушених прав неможливе без належного виконання судового акта, а отже ефективність правосуддя залежить не лише від змісту рішення, а й від дієвості механізмів його реалізації. Особливу увагу приділено нормативним виняткам із загального правила про набрання рішенням законної сили, зокрема категоріям справ, рішення в яких підлягають негайному виконанню.

У тексті показано, що виконання судового рішення в адміністративних справах має багатосуб'єктний характер. Окрім суду, у його реалізації беруть участь органи державної виконавчої служби, приватні виконавці, інші уповноважені законом суб'єкти, а також сторони виконавчого провадження. Окремо наголошено на ролі судового контролю, який забезпечує належне та своєчасне виконання рішень і виступає важливим елементом гарантування права на ефективний судовий захист.

У дослідженні приділено увагу міжнародним стандартам, зокрема рекомендаціям Ради Європи щодо виконання адміністративних і судових рішень, а також питанням відповідальності посадових осіб за невиконання або неналежне виконання судових приписів. Підкреслено значення Закону України «Про виконавче провадження» як основної нормативної основи примусового виконання, а також роль цифрових інструментів, зокрема автоматизованої системи виконавчого провадження, у забезпеченні прозорості, оперативності та ефективності виконавчих процедур.

Автор також розмежовує поняття «виконання судового рішення» та «виконавче провадження», наголошуючи, що перше є ширшим за змістом і охоплює як добровільне, так і примусове виконання. Окреслено основні етапи цієї стадії: видачу виконавчого документа, пред'явлення його до виконання, здійснення виконавчих дій, можливість примирення сторін, судовий контроль